

Význam olomoucké opery jako instituce, která ovlivňuje vkus a hodnotovou orientaci dětí a mládeže

The value of Olomouc opera as an institution that estimation
significantly influences the taste and values of children, youth

Monika Blažková

Pracoviště autora: Studentka DSP v oboru Hudební teorie a pedagogika
Katedra Hudební výchovy UP Olomouc

Klíčová slova: Opera, děti a mládež, vztah k opeře.

Key words: Opera, children and youth, relationship to opera.

Abstrakt: Výzkumným cílem bude sondáž dětí navštěvujících základní uměleckou školu. Předmětem výzkumného zájmu bude jejich vztah k opeře jako takové, tzn., jaké jsou jejich předpoklady zájmu o operu a jaký je jejich zájem z hlediska návštěvnosti operního divadla.

Summary: The main research goal will be inquiry of children attending an arts school. The subject of research will be their relationship to opera, that is, what are their foundations for interest and what is their interest form the point of view of attendance at the opera theater.

1 ÚVOD

Olomoucká opera jako instituce zastává mimořádné postavení v kulturním životě města. Zároveň by se měla významně podílet na hudebním vkusu a hodnotové orientaci dětí, mládeže a budoucích učitelů hudební výchovy na všech školách. Zda tomu tak skutečně je a zda dramaturgie operního souboru přispívá k utváření axiologického systému dětí a mládeže, by nám měl přiblížit výzkum prováděný u dětských návštěvníků divadla.

Pro tento průzkum není důležitá pouze dramaturgie zmiňované instituce a význam či nejistá estetická hodnota jednotlivých uváděných děl, ale rovněž posluchačská recepce, která je ovlivněna systémem kódů existujících v kolektivním vědomí v příslušném historickém období. Tyto kódy můžeme rozeznat ve společenské situaci města či rodiny, preference pak mohou být určovány dalšími výchovnými institucemi, jakými je například základní umělecká škola.

K vyslovení obecnějších závěrů nám bude sloužit dotazník. Výzkumným cílem bude sondáž dětí navštěvujících základní uměleckou školu. Předmětem výzkumného zájmu pak jejich vztah k opeře jako takové, tzn., jaké jsou předpoklady zájmu o operu a

jaký je jejich zájem z hlediska návštěvnosti operního divadla. Vzhledem k širší záběru respondentů i možnostem získávání dat, bude u dotazovaných zvolen standardizovaný rozhovor (otázky budou pevně dané a u jednotlivých skupin se jejich pořadí nebude měnit, stejně tak budou dány i odpovědi) a zvukový dotazník. Při stanovení hypotéz bude nutné vycházet z účelu této sondy, což by mělo být zjištění, zda dětská návštěvníci chodí na operní představení, jak tato představení hodnotí a zda znají operní díla a poznají z nich ukázky. Význam instituce není dán předem nebo jednou provždy, ale utváří se vždy znovu v procesu recepce a interpretace jednotlivých představení.

Výzkum bude prováděn na vzorku 350 respondentů bez rozdílu pohlaví (budou to žáci, kteří mají hudební nauku jako povinný předmět a zároveň z nich někteří navštěvují i obor literárně - dramatický, dále jen LDO), který není reprezentativní pro českou populaci. Respondenti budou tázáni ve skupinách podle jednotlivých ročníků, nikoliv podle věku žáků. Jednotlivé ročníky mají určité věkové rozhraní.

Tabulka 1. Jednotlivé ročníky podle věkového rozhraní

	počet žáků	z toho také v LDO	věkové rozpětí
1. ročník	84	0	7-9
2. ročník	71	4	8-11
3. ročník	70	21	9-12
4. ročník	63	40	10-12
5. ročník	50	30	11-13
6. ročník	12	10	12-14
Σ	350	105	0

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Empirických výzkumů zkoumajících hudební preference dětí a mládeže se uskutečnilo již několik. Připomeneme si pouze ty, které se dotýkají předmětu našeho zájmu. První známý empirický výzkum se datuje k roku 1947 a mapuje hudební preference české populace. Výsledky přetiskl Josef Kotek v časopise Hudební věda (KOTEK, 1979). Výzkum zjišťoval preference tří typů hudby (vážné, dechové, a jazzu). Parametry vzorku nejsou známy, preference byly zjišťovány otázkou „Které hudbě dáváte přednost?“.

Velmi důležitým mezníkem v hudební sociologii a pedagogice byl beze sporu výzkum Vladimíra Karbusického a Jaroslava Kasana. Zkoumání bylo realizováno v měsících květnu až srpnu roku 1963 studijním oddělením Československého rozhlasu v Praze ve spolupráci s Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Výsledky byly publikovány v roce 1964 a poté znovu v roce 1969. Důvody k realizaci tohoto výzkumu byly tři:

- a) všeobecná rehabilitace sociologie,
- b) nový nástup sociologických metod,
- c) praktický, tzn. jakým způsobem se vyvíjí lidový vkus.

Cílem výzkumu bylo zjištění pravdy o dosahu jednotlivých žánrů, nikoliv však získání argumentu pro jejich preferování. Výzkum by neměl smysl, kdyby byl dělán jen jednorázově a statisticky. Jeho výsledky nám měly ukázat dynamiku vývoje žánrů a posun vkusu u jednotlivých generací. Výzkum sledoval postoje k pětadvaceti typům hudby, zjišťoval další informace o hudebnosti (například hra na nástroj, působení v souboru, sledování a poslech médií, vlastní zpěv a další) a základní sociodemografické a socioprofesionální znaky. Vzorek, s nímž výzkum pracoval, byl vybírán z obyvatelstva celého Československa staršího patnácti let tak, aby byly zastoupeny určité typy osídlení. Vzhledem k obyvatelstvu tehdejšího Československa ani českých zemí jako celku vzorek není reprezentativní. M. Bek (2003) se domnívá, že autoři ve všech svých výzkumných zprávách postupují velmi dvojznačně a metodologicky nekorektně. Na jedné straně prezentují s chutí grafy oblíbenosti za celý vzorek a vyslovují generalizující tvrzení o masovosti některých žánrů v populaci, zároveň se v podčárkových poznámkách zmiňují, že jde o nereprezentativní údaje a že reprezentativní jsou jen údaje o jednotlivých podskupinách vzorku¹. Odvolávají se přitom na tvrzení, že nic jako „celostátní“ vkus neexistuje, což je samozřejmě skutečnost. Empiricky však nepochybně existují postoje jednotlivců a lze vyjádřit jejich relativní četnost v populaci. Výzkum preferencí byl proveden specifickou technikou zvukového dotazníku a řízeného interview. Na základě rozhovoru byly získány informace, údaje a reakce na znějící hudbu, což bylo zapisováno určitými číselnými symboly do předem připraveného dotazníku, který vyplňoval pouze pracovník, nikoliv respondent. Výzkumu se účastnilo přes dva tisíce respondentů, kterým byly prezentovány znějící ukázky v trvání 15 - 20 sekund. Dotazník obsahoval tři části:

- a) zvukové snímky (různé typy: opera, mužský sbor, symfonie, folklor atd.),
- b) doplňkové údaje (hraji na hudební nástroj - který?, poslouchám rozhlas - kdy, jak často, které pořady, navštěvuji divadelní představení - opera, balet, činohra a další),
- c) osobní údaje (pohlaví, věk, vzdělání, povolání).

Pro vyjádření postojů byla použita tříhodnotová škála „poslouchám rád“, „poslech nevadí“ a „poslech nesnáším“. Vzhledem k použití znějících ukázek nebyla připuštěna úniková možnost „nevím“. Součástí výzkumu byla doplňková anketa R-40 - čtyři sta dotazníků získaných nepřímou metodou. Byl to metodický pokus pro zjištění odchylky reprezentativnosti vůči základnímu výzkumu. Anketa byla provedena tak, že ukázky a návod k vyplnění lístků byly vysílány ze studia, tzn., že nemohl být ovlivněn výběr respondentů.

¹ Podrobnosti o průběhu a výsledcích tohoto výzkumu viz KARBUSICKÝ, V., KASAN, J. *Výzkum současné hudebnosti I*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1969, s. 39 - 40.

Z tohoto výzkumu vyplynulo, že návštěva operních představení je podmíněna bydlištěm, což je ovlivněno špatnou dopravou. Ženy navštěvují operní představení častěji a v mladém věku obzvláště. Kdo má rád operu, jde na ni raději do divadla, než by si jí pustil jako záznam v televizi (zajímavé je, že operetu mají respondenti rádi i v televizi). Na otázku, zda má škola vliv na hudebnost mládeže, byla kladná odpověď pouze u čtrnácti procent dotazovaných respondentů - a to především v mladším školním věku, kdy se teprve utváří vlastní hudební vkus. Dále vyšlo z výzkumu najevo, že lidé mají vypěstovaný smysl rozeznávání žánrové odlišnosti a i když některý žánr hodnotí záporně, určí ho typologicky.

Dvojice Karbusický - Kasan provedli podobné výzkumy ještě dvakrát. Druhý výzkum proběhl v letech 1965 - 1966 a byl publikován v roce 1969 a třetí výzkum tohoto typu se realizoval v roce 1969 a jeho výsledky byly publikovány v roce 1972. Výsledky druhého výzkumu potvrdily důležitý význam použití metody zvukového dotazníku. Takový výzkum se dotýká otázek (problematiky) z oblasti hudební estetiky, psychologie a pedagogiky. Výsledky výzkumu ukazují, že jeho pravidelné provádění v budoucnu je velmi potřebné, neboť se značně rychle mění vkus a postoje respondentů. Ve třetím výzkumu není zkoumán reprezentativní vzorek celé populace, nýbrž hudební preference vybraných socioprofesionálních skupin českého a slovenského obyvatelstva. I zde byla použita technika zvukového dotazníku.

Dalším významným výzkumem byl „Průzkum postojů české veřejnosti k populárním zpěvákům“, jehož autory jsou Vladimír Hepner a Iva Maříková. Výzkum byl proveden v červnu roku 1973 Ústavem pro výzkum kultury a výsledky byly publikovány v letech 1973 a 1975. Výzkum zjišťoval kromě postojů k jednotlivým zpěvákům také postoje k některým typům hudby. Zároveň byla sledována základní sada sociodemografických a socioprofesionálních znaků. Použitý vzorek je reprezentativní pro obyvatelstvo České republiky starší patnácti let. Postoje k hudebním žánrům byly zjišťovány slovním dotazem. K měření postojů byla užitá jednak čtyřbodová asymetrická škála („velmi rád“, „rád“, „nevadí“, „nerad“), jednak sedmibodová škála (7 = hudba, která pro respondenta znamená velmi mnoho, 1 = hudba, která pro respondenta neznamená téměř nic). Použití těchto škál je z hlediska srovnatelnosti velmi nevýhodné a sedmibodová škála vlastně explicitně neměří vůbec negativní postoje, byť srovnání s ostatními výzkumy naznačuje, že respondenti přibližně tak chápali nižší hodnoty na stupnici.

Poslední výzkum, o kterém se zmíníme, je výzkum „Hudební aktivity a preference či postoje k hudebním žánrům české populace“. Autorem tohoto výzkumu je Mikuláš Bek. Výzkum vznikl na podzim roku 2001 za grantové podpory Ministerstva kultury České republiky. Výzkum si vytkl za cíl analyzovat hudební aktivity a preference či postoje k hudebním žánrům české populace ve věkovém rozmezí osmnácti až pětasedmdesáti let. Do dotazníku byly zařazeny otázky týkající se vztahu veřejnosti k různým sociálním kategoriím, jež jsou pro českou veřejnost nejrůznějšími způsobem problematické. Z řady dřívějších výzkumů plyne, že tyto postoje poměrně silně korelují s hudebními preferencemi. Zvláštní pozornost je pak věnována úloze hudebních aktivit a preferencí v procesech produkce, reprodukce a manifestace sociální nerovnosti.

Výzkum byl prováděn na vzorku jeden tisíc šedesát sedm respondentů, který je reprezentativní pro českou populaci ve věkovém rozmezí osmnáct až pětasedmdesát let. Vzorek byl získán metodou stratifikovaného pravděpodobnostního výběru s náhodným výběrem místa (obce), náhodným výběrem domácnosti (náhodná procházka) a výběrem člena domácnosti. Při zpracování dat byl použit chí-kvadrát test s různou hladinou významnosti (nejčastěji 0,1%, 0,5%, 1% a 5%). Z výsledků vyplývá, že operní představení nejčastěji navštěvují vysokoškolsky vzdělané ženy kolem čtyřicátého pátého roku a častěji chodí ti, kteří na něco hráli nebo hrají.

Z jednotlivých výzkumů dostupná data ukazují, že až do počátku devadesátých let byla opera „nejpopulárnějším“ druhem vážné hudby, neboť k ní zaujímalo kladný postoj mezi 25 a 30 procenty populace starší patnácti let a dalších 30 až 35 procent zaujímalo neutrální postoj odpovědí „poslech nevádí“. Ve všech výzkumech do roku 1990 se umísťovala opera v „pomyslném žebříčku“ oblíbenosti před ostatními instrumentálními a vokálními druhy vážné hudby. Jak ukazuje následující tabulka, kterou uvádí Bek², situace se změnila na počátku devadesátých let dvacátého století.

Tabulka 2. Postoje k opeře

	postoje k opeře			
rok výzkumu	kladný	neutrální	záporný	neví
1963	29,0%	33,6%	37,0%	0,4%
1981	25,9%	36,2%	23,6%	14,3%
1982	30,8%	31,8%	23,2%	12,2%
1990	20,7%	32,0%	47,2%	0%
2001	23,2%	23,7%	50,6%	2,4%

Výzkum M. Beka se stal podnětem k našemu výzkumu a stal se jakousi potřebou analyzovat celkovou výuku hudebních nauk na základní umělecké škole. Nicméně nepředpokládáme, že se výsledky výzkumu stanou prioritou při celkovém hodnocení výuky a nebudou směrodatné pro posouzení motivace žáků k učebním činnostem či kooperaci mezi žáky.

² BEK, M. *Konzervatoř Evropy? K sociologii české hudebnosti*. Praha : Nakladatelství KLP, 2003.

3 KONCEPCE VÝZKUMU

Při výběru výzkumné techniky jsme se mimo jiné inspirovali již zmíněným výzkumem M. Beka. Náš výzkum bude rozdělen na dvě části: dotazník, který bude obsahovat pět velmi snadných a konkrétních otázek, na které se dá jednoznačně odpovědět ano - ne, protože u většiny dotazovaných respondentů je věková hranice velmi nízká a zvukový dotazník, jehož součástí je deset dvouminutových ukázek z různých oper, se kterými se žáci mohou během školního roku setkat v hodinách hudební nauky (pokud by jejich návštěvnost operního divadla nebyla příliš častá).

Přestože výsledky z dotazníku bude zapisovat vyučující, neboť by někteří žáci nižšího věku nemuseli přesně zaznamenat odpovědi, bude zvolen standardizovaný rozhovor a položené otázky v hodinách hudební nauky budou přiměřeně odpovídat věku žáků. Odpovědi se budou zapisovat do přehledné tabulky na základě pozvednutí ruky dětí při jejich reakci na otázku. Žákům bude položeno těchto pět otázek:

1. Chodíte s rodiči nebo prarodiči do divadla na operní představení? (ano - ne)
2. Líbí se vám opera jako žánr? (ano - ne)
3. Bude podle vás shlédnutí opery přínosné pro vaše studium na základní umělecké škole? (ano - ne)
4. Vyhovovalo by vám, kdybyste si v hodinách hudební nauky častěji pouštěli záznamy operních inscenací? (ano - ne)
5. Nabízí olomoucká opera tituly, které jsou pro vás zajímavé? (ano - ne).

Zvukový dotazník bude obsahovat tyto ukázky, které zazní v tomto pořadí:

1. Proč bychom se netěšili ...
2. Čury mury fuk ...
3. Fanfáry z opery Libuše.
4. Věrné milování ...
5. Zním jednu dívku ...
6. Svatební pochod z opery Lohengrin.
7. Jakobín - Školní scéna.
8. Papagena, Papageno.
9. Árie Lišky Bystroušky (rozhovor se slepicemi)
10. Ubohá Rusalko bledá ...

Úkolem žáků bude zaznamenat autora a název opery. První a druhý ročník bude mít možnost výběru. V dotazníku budou uvedeni autoři i názvy oper a od nich se bude očekávat, že správně přiřadí autora k opeře přesně v pořadí ukázek. Tato pomůcka bude u těchto ročníků především z toho důvodu, že všechny uvedené skladatele nebudou mít dostatečně probrané v hodinách. Pouze se s nimi setkají v souvislosti s jinými operami nebo skladateli a podobně. Přesto všechny tyto ukázky žáci v hodinách během celého školního roku uslyší minimálně dvakrát.

4 CÍLE A HYPOTÉZY VÝZKUMU

Podstatou tohoto výzkumu bude zhodnotit přínos návštěvy operního divadla pro výuku hudební nauky. A zda vůbec dnešní děti a mládež o tuto instituci jeví zájem a operní představení navštěvují. Výzkum byl prováděn ve třetím týdnu v měsíci červnu roku 2007 na vzorku 350 respondentů bez rozdílu pohlaví (byli to žáci, kteří mají hudební nauku jako povinný předmět a zároveň z nich někteří navštěvují i obor literárně - dramatický), který není reprezentativní pro českou populaci. Respondenti byli tázáni ve skupinách podle jednotlivých ročníků, nikoliv podle věku žáků.

Hlavním výzkumným problémem je realizovat výzkumnou metodu - tedy metodu dotazníku a zvukového dotazníku v praxi a jeho prostřednictvím charakterizovat vztah dětí a mládeže k operní tvorbě na divadle a jejího přínosu pro výuku hudební nauky na základní umělecké škole.

Pro ověřování statistické významnosti výsledků jsme úkoly pro statistické hypotézy formulovali takto:

1. Zda je u dětí podmíněna návštěva operního představení v divadle jejich docházkou do základní umělecké školy.

Nulová hypotéza: Nemá vztah mezi návštěvností operního představení a studiem na základní umělecké škole.

Alternativní hypotéza: Existuje vztah mezi návštěvností operního představení a studiem na základní umělecké škole.

2. Jaká je návštěvnost operních představení u žáků základní umělecké školy?

Nulová hypotéza: Návštěvnost operních představení je malá.

Alternativní hypotéza: Návštěvnost operních představení je velká.

Výsledky mají potvrdit nebo vyvrátit naše stanovené hypotézy a přispět tak k celkovému zlepšení koncepce výuky hudební nauky na základní umělecké škole.

5 ZÁVĚR

V současné době se intenzívně pracuje na přípravě kurikulárních dokumentů na státní úrovni - Rámcovém vzdělávacím programu pro základní umělecké vzdělávání (dále jen RVP ZUV). Tyto dokumenty, společně se Státním programem vzdělávání vycházejí z Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílé knihy, která vymezuje nové směry vzdělávací a kurikulární politiky.

RVP ZUV má výrazně přispět k podstatným změnám v českém školství. Jeho základním přínosem a významem bude proměna dosavadní převládající orientace výuky na předávání hotových poznatků k vytvoření žákových schopností samostatně vyhledávat informace, třídit je a aktivně je uplatňovat. Namísto předepisovanému a striktně definovanému „výčtu“ učiva.

Také předmět hudební nauka musí zákonitě projít určitou inovací, která je nezbytná ke komplexnímu vzdělání, které by žáci měli získat na základní umělecké škole. Proto bude tento malý výzkum jedním z východisek k jejich změnám. V době, kdy se tento příspěvek musí odevzdávat, není bohužel výzkum ještě plně vyhodnocen. Kromě zjištění výsledků výzkumné sondy a vhodnosti zvolené dotazníkové metody, si klademe za cíl uveřejnit a zpřístupnit informace týkající se tohoto výzkumu a později je prezentovat v odborném tisku, na konferencích nebo seminářích a podobně.

LITERATURA

- BEK, M. *Konzervatoř Evropy? K sociologii české hudebnosti*. Praha : Nakladatelství KLP, 2003. ISBN 80-85917-99-8.
- BEK, M. *Vybrané problémy hudební sociologie*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1993. ISBN 80-7067-318-4.
- CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1367-1.
- CHRÁSKA, M. *Hypotézy a jejich ověřování v klasických pedagogických výzkumech*. Olomouc : Votobia, 2005. ISBN 80-7220-253-7.
- KARBUSICKÝ, V., KASAN, J. *Výzkum současné hudebnosti I*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1969.
- KARBUSICKÝ, V., KASAN, J. *Výzkum současné hudebnosti II*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1969.
- KOTEK, J. Vývoj hudebního vkusu obyvatelstva po roce 1945. In *Hudební věda 15*, Praha : 1978, č. 3, s. 195 - 233.